

До разової спеціалізованої вченої ради у Донецькому державному університеті внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Дмитрієва Дмитра Андрійовича на тему «Адміністративно-правовий статус релігійних організацій та роль Національної поліції України в його забезпеченні», представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Донецького державного університету внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дисертаційної роботи Дмитрієва Дмитра Андрійовича на тему: «Адміністративно-правовий статус релігійних організацій та роль Національної поліції України в його забезпеченні» не викликає сумнівів і заперечень, адже як влучно відзначає здобувач, становлення України як розвинутої європейської держави, прагнення до найскорішої євроінтеграції ставить на порядок денний ряд проблемних питань у державно-конфесійній сфері, без вирішення яких гарантування і реалізація прав та законних інтересів у цій галузі матимуть лише абстрактний характер.

У цьому контексті варто наголосити, що реалізація громадянами права на свободу світогляду та віросповідання гарантується Конституцією України та включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу та ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Також громадяни України мають право на свободу об'єднання у громадські організації, зокрема, релігійні організації, для здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення соціальних, культурних та інших інтересів. Однак, соціально-економічні та політичні зміни, що відбулися в Україні останнім часом, суттєво вплинули на морально-психологічний стан суспільства – зріс інтерес до проблем духовного життя, відбувся сплеск релігійної активності населення. На цьому тлі неухильно стала зростати кількість об'єднань різної конфесійної спрямованості,

з'явилося чимало релігійних центрів та організацій, а також сект, що виникли на основі нетрадиційних релігій.

Варто зауважити, що під час війни, надзвичайного стану або іноземної окупації, відбуваються суттєві зміни суспільних відносин, при цьому набувають чинності спеціальні правові акти, мета застосування яких – зменшити втрати та руйнівну силу війни. Зі зміною суспільних відносин природно відбуваються зміни й у діяльності поліції. Важливо, щоб держава, суспільство та міжнародне співтовариство усвідомили, що ефективність роботи цього органу певною мірою залежить від їх розуміння відповідного правового статусу поліції в умовах війни. Тому, вимоги сьогодення зумовлюють потребу поглибленого дослідження з урахуванням умов реальної війни та міжконфесійних конфліктів адміністративно-правового статусу релігійних організацій й розроблення практичних заходів його забезпечення органами і підрозділами Національної поліції України.

З викладеного вище очевидним є той факт, що подана на рецензування робота присвячена актуальній проблемі, розв'язання якої сприятиме подальшій оптимізації безпеки в частині світогляду та віросповідання в Україні.

Про актуальність обраного напряму дисертаційного дослідження свідчить також те, що роботу виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх

справ на 2020–2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євро інтеграційного вибору України» (№0120U105582).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджені теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом зарубіжного законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Дмитрієв Дмитро Андрійович чітко визначив об'єкт і предмет дослідження, що дозволило йому зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку. Його дисертаційне дослідження узгоджується із правилами побудови та здійснення комплексних наукових пошуків, вироблених методологічною наукою та стандартами оформлення отриманих результатів у ході його проведення. Загальнонаукові та спеціальні методи використано у дуалістичній єдності способом суміщення.

Досягти високого ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій вдалося завдяки вдалому поєднанню теоретичних знань по обраній тематиці зі практичними особливостями даної сфери. З тексту дисертаційної роботи видно, що Дмитрієв Д. А. дотримався процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу, поставив конкретні та чіткі завдання задля того, щоб максимально ґрунтовно висвітлити корисні для практичного застосування висновків.

У результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети й виконав поставлені завдання, свідченням чого є визначення адміністративно-правового статусу релігійних організацій на основі національного законодавства та розроблення науково обґрунтованих шляхів забезпечення їх діяльності Національною поліцією України.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані в дисертації є достатньо аргументованими, теоретично підкріпленими та практично застосовними. Структура та логіка викладеного матеріалу дотримана.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація є однією з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому систематизовано існуючі теоретико-правові положення та отримано нові науково обґрунтовані результати, що у комплексі розв'язують проблему адміністративно-правового статусу релігійних організацій в Україні та шляхи його забезпечення Національною поліцією України в сучасних умовах воєнного стану та міжрелігійних конфліктів. Автором сформульовано нові наукові положення спрямовані на розв'язання завдання і мають вагоме значення для подальшого розвитку адміністративного права та управління в органах і підрозділах Національної поліції. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення і висновки, запропоновані особисто Дмитрієвим Д. А.

У роботі сформульоване авторське визначення «релігійна організація» як добровільне, некомерційне об'єднання осіб, створене для задоволення своїх релігійних потреб, яке діє відповідно до свого статуту з виокремленням таких характерних для неї ознак як мета створення, некомерційний характер та добровільність об'єднання віруючих, а також отримання релігійної освіти та релігійного виховання; адміністративно-правовий статус релігійної організації – це система адміністративно-правових характеристик добровільних, некомерційних об'єднань осіб, створених для задоволення своїх релігійних потреб, діючих відповідно до свого статуту, які визначають права та обов'язки, правосуб'єктність та гарантії функціонування, особливості адміністративно-правової відповідальності, взаємозв'язок із державою, громадськістю та іншими суб'єктами; поняття релігійне правопорушення як загальносоціальні, суспільно-шкідливі, регресивні, протиправні дії винної деліктоздатної особи,

що зумовлюються протиріччями соціального буття, культурних систем, цінностей і світоглядів, пізнання духовної сфери суспільства, проявляються у масовості та зародженні протиріч у відношенні людства до духовності, а іноді й до моральних цінностей.

Здійснено класифікацію релігійних організацій на підставі різних адміністративно-правових критеріїв: конфесійної приналежності, території, на яку поширюється діяльність релігійної організації, організаційно-правовими формами, засадами членства та способами утворення, метою діяльності, складом засновників, органом реєстрації статуту (положення) релігійної організації.

Надано концептуальне бачення складових статусу церкви та релігійних організацій у відповідності до конституційних норм у державі: державна церква та релігія, закріплення її привілейованого становища порівняно з релігійними організаціями інших віросповідань; режим відокремлення церкви від держави і школи від церкви (релігійних організацій).

Обґрунтовано, що в умовах забезпечення на всій території України уніфікованого застосування законодавства, назріла необхідність прийняття нового нормативно-правового акта у сфері свободи совісті, віросповідання й діяльності релігійних організацій, а саме закону України «Про релігійні організації», який забезпечить кожній людині повну свободу совісті, повноцінний правовий і соціальний статус церков (релігійних організацій) в умовах демократизації, становлення в Україні політичної нації, громадянського суспільства та правової держави, а також закріпить адміністративно-правовий статус, порядок та підстави створення, реєстрації, здійснення релігійними організаціями основної діяльності та діяльності, яка не відповідає основній меті.

Запропоновано процедуру утворення релігійної організації розглядати як різновид установчого провадження (реєстрація статуту релігійної організації) з розподілом на послідовні стадії (підготовча, організаційна, реєстраційна) й дозвільного провадження (відкриття поточних рахунків релігійної організації в

банківських установах; включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій). Виокремлене правове регулювання реєстрації та припинення діяльності релігійної громади з наданням такому об'єднанню статусу юридичної особи з обов'язком повідомлення державних органів про її утворення (змінити п. 9 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»), а у разі невиконання такого обов'язку – передбачити адміністративну відповідальність шляхом доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення новою ст. 188-58 «Порушення вимог законодавства про свободу совісті та релігійні організації».

Окреслено інституційний підхід до системи органів виконавчої влади щодо взаємодії з релігійними об'єднаннями з розподілом на: а) не пов'язані органи – Кабінет Міністрів України (вищий орган), Міністерство внутрішніх справ, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство юстиції України, Міністерство оборони України та ін. (центральні органи); б) прямі виконавчі структури – Рада етнонаціональних організацій України при Міністерстві культури та інформаційної політики України; Рада з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України та Державної служби України з етнополітики та свободи совісті при Кабінеті Міністрів України; в) безпосередні виконавчі структури – структурні підрозділи у зв'язках з релігійними організаціями в різних органах місцевої влади (обласні військові державні адміністрації, територіальні громади; сільські, селищні, міські ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст).

Науково-обґрунтоване бачення контролю за діяльністю релігійних організацій з боку реєструючих органів: контроль за дотриманням статуту релігійної організації щодо мети її діяльності; контроль за дотриманням статуту релігійної організації щодо порядку її діяльності. Систематизовано адміністративні заходи примусу до релігійних організацій у разі вчинення правопорушень на: а) особисті, які спрямовані на засновника, члена релігійної

організації (попередження); б) майнові, які спрямовані на майновий стан релігійної організації (штраф, конфіскація предмета); в) організаційні: припинення діяльності релігійної організації.

Виділено та поетапно проаналізовано з внесенням пропозицій до законодавства України заходи адміністративного попередження та припинення що застосовує поліція для запобігання вчиненню правопорушень, забезпечення громадського порядку при проведенні масових публічних заходів релігійних організацій, а також застосування заходів відповідальності у разі порушення законодавства такими організаціями або їх членами.

Розроблені основні заходи забезпечення громадського порядку при проведенні масових публічних заходів релігійних організацій органами і підрозділами Національної поліції: переконання – реалізується через вплив на свідомість і волю осіб, із метою формування в них позиції добровільного дотримання ними норм права; примус – заходи впливу спрямовані на попередження й припинення правопорушень (поліцейські заходи); відповідальність (покарання за їх вчинення – стягнення);

Надані рекомендації щодо дій поліцейських з охорони громадського порядку під час проведення релігійних масових заходів з розподілом на підготовчий (отримання завдання на забезпечення охорони громадського порядку), виконавчий (дії нарядів і управління ними), заключний (згортання сил і засобів, зосередження їх у призначених пунктах, підведення підсумків несення служби) етапи, постановкою задач на кожному з них та дій в екстремальних, надзвичайних умовах, з урахуванням міжконфесійних конфліктів.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить забезпечити безпеку у релігійній сфері України.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликають жодних сумнівів. Вони логічно витікають з тексту дисертаційного

дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, подані автором, щодо імплементації кращих зарубіжних практик до законодавства України оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне значення.

Емпіричну базу дослідження становлять: систематизовані статистичні матеріали про результати роботи Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, Ради етнонаціональних організацій України при Міністерстві культури та інформаційної політики України, Ради з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України, Національної поліції України за 2016–2023 роки; зведені дані опитування 200 працівників Національної поліції України (патрульна поліція, превентивної діяльності), а також 570 громадян.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні положення дисертації опубліковано у восьми наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, чотири тези наукових доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Зважаючи на значний позитивний вплив від роботи, необхідно відзначити й про окремі її дискусійні положення.

1. Незрозумілим є твердження дисертанта на ст. 51 дисертації про те, що виникнення адміністративної правосуб'єктності релігійних організацій пов'язане з проходженням державної реєстрації їхніх статутів (положень). Водночас, багато релігійних організацій функціонує без державної реєстрації.

Без державної реєстрації в Україні функціонують секти, нетрадиційні релігійні рухи, культи, неокульту. Виникає питання, чи формується у них адміністративна правосуб'єктність, яким чином вони можуть захистити свої права?

2. Аналізуючи правові проблеми діяльності релігійних організацій (підрозділ 1.3), автор цілком слушно наголошує, що при релігійному та конфесійному різноманітті (Україна визнана найбільш поліконфесійною державою в Європі), в країні все ще зберігається проблема толерантності у міжконфесійних відносинах, що потребує оновлення адміністративно-правових засобів її вирішення.

З огляду на це вважаю, що дисертанту було б цілком доречно запропонувати шляхи вирішення цієї проблеми та відобразити їх в роботі.

3. Попри внесені зміни до чинного законодавства стосовно порядку державної реєстрації релігійних організацій, залишається чимало законодавчих прогалин, які необхідно усунути, на що автором звернута увага у підрозділі 2.1 «Особливості утворення та ліквідації релігійних організацій».

Однак, варто наголосити, що процедура державної реєстрації є складною та обтяжливою, тож її спрощення, приведення до міжнародно-правових стандартів є першочерговим завданням законодавця. Так, реєстрація проходить у два етапи, які здійснюються в одному державному органі. Реєстрація статуту та державна реєстрація юридичної особи – це дві різні процедури: різний «пакет» документів, неоднакові терміни (для реєстрації статуту (змін до статуту) – 1 місяць, у певних випадках – до 3 місяців), для державної реєстрації юридичної особи - 24 години). Проблемним залишається питання визначення організаційно-правової форми релігійної організації. Тому, авторові бажано було б розглянути питання внесення до Класифікатора додаткових класифікаційних кодів для різних видів релігійних організацій, що може вирішити окреслену проблему на практиці.

4. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» одним із основних повноважень поліції є завдання здійснювати превентивну та

профілактичну діяльність, спрямовану на попередження правопорушень, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Однак, нормативно-правове забезпечення поліцейської юрисдикції під час введення воєнного стану зазнало масштабних оновлень шляхом доповнення та зміни законодавчих положень, які визначають статус поліцейських та організаційні засади діяльності, у тому числі при забезпеченні громадського порядку при проведенні масових публічних заходів релігійних організацій. Авторів бажано було б звернути увагу на такі зміни в контексті забезпечення безпеки діяльності релігійних організацій.

Слід уточнити, що наведені зауваження містять суб'єктивне бачення та мають рекомендаційний характер, стосуючись дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Проведений аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

У праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Тема дослідження є актуальною, обґрунтування чого є достатнім. Висновки і рекомендації мають достатній рівень наукової новизни, а також репрезентують вирішення поставлених у роботі завдань.

Таким чином, дисертація Дмитрієва Дмитра Андрійовича є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку науки адміністративного права та правозастосування.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Дмитрієва Дмитра Андрійовича на тему «Адміністративно-правовий статус релігійних організацій та роль Національної поліції України в його забезпеченні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих дисертантом результатів, дисертація відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року №261 (зі змінами), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами), а її автор – Дмитрієв Дмитро Андрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Офіційний опонент –

професор кафедри адміністративно-правових
дисциплін Інституту права

Львівського державного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

Ірина ШОПНА

